

Desè aniversari de les últimes execucions del franquisme

La darrera nit negra

André Barey

El 27 de setembre de 1975 eren executats a Carabanchel, Burgos i Barcelona tres membres del FRAP –Sánchez Bravo, García Sanz i Baena Alonso– i dos d'ETA –Angel Oategui i Juan Paredes «Txiqui»–. Era la culminació d'un seguit de respostes opressives de l'agonitzant règim del general Franco davant la insostenible situació política. El resultat va ser una més forta i àmplia protesta social tant a nivell nacional com internacional.

«Puig Antich, Oategui, Baena, Sánchez Bravo, García Sanz, Txiki...

A chacun ses morts.

Mes morts à moi me tiennent compagnie pour des petits bouts de nuits posthumes...»⁽¹⁾

El 28 d'agost de 1975 sobre a Burgos el procés de dos militants d'ETA, Angel Oategui i José Antonio Garmendia, acusats d'haver assassinat a Azpeitia (Guipúscoa) el 3 d'abril de 1974 el caporal de la Guàrdia Civil Gregorio Posadas Zurrón. Després d'un judici expeditiu⁽²⁾, els dos detinguts seran condemnats a mort l'endemà.

Aquesta doble pena capital és la primera resposta del govern a l'agitació antifranquista creixent que va conduir a la promulgació de l'Estat d'excepció a Euskadi el 25 d'abril de 1975 (el sisè des de 1962), estès a la resta de la península després del consell de ministres de la Corunya del 22 d'agost i de l'entrada en vigor quatre dies més tard del decret llei antiterrorista que violava els principis fonamentals de les convencions europees i universals⁽³⁾.

Aquest procés constituirà l'inici d'un mes de terror que tindrà el seu punt culminant en les cinc execucions del 27 de setembre. Un mes marcat per la detenció i l'empresonament massiu de membres d'ETA, del FRAP, del PCE (m-1), de l'ORT, del PTE, del FAC, etc., la repressió com més va més violenta de les reivindicacions obreres, la pràctica generalitzada de la tortura⁽⁴⁾, la pronunciació de nou noves condemnes supremes, la mort innumerable de militants i manifestants, el segrest de nombroses revistes (*Destino*, *Cambio 16*, *Triunfo*, etc.) i la persecució d'innocents com

ho testimonieja l'aplicació a Saragossa de la llei antiterrorista contra un nen de dotze anys culpable d'haver cridat la policia per un atemptat que no havia tingut lloc!

Aquest procés serà també el detonador d'una contestació de gran amplitud, començada per la vaga de fam de 70 presos polítics de Carabanchel (28/8-3/9), i de seguida sostinguda per prop de 400 altres detinguts⁽⁵⁾. El 31 d'agost, a nombroses esglésies de Guipúscoa, els sacerdots refusen pronunciar el seu sermó. En un mes, el País Basc coneix quatre vagues generals, en total deu dies de paràlisi quasi completa. A tot Euskadi, les manifestacions se succeeixen, com a Zarauz i a Sant Sebastià (28/8) on la policia dispara provocant diversos ferits, igual com al nord del país on les autoritats franceses reprimeixen violentament els refugiats i militants⁽⁶⁾. D'altra banda, a l'estranger es comencen a aixecar nombroses veus. Els governs portuguès, belga i holandès, igual com els secretaris generals del Partit Laborista anglès, i del PS italià, la comissió de Juristes de Ginebra, nombrosos sindicats europeus, etc., intervenen prop de les autoritats de Madrid.

Tanmateix, aquestes múltiples pressions no impediran que el dictador, cada cop més isolat, vagi fins al final de la seva lògica implacable i opti per l'irreparable. D'ençà d'aquell 1 d'octubre de 1936, en què declarava: «Em confieu Espanya. Us asseguro que el meu puny no tremolarà, que romandrà sempre tancat», res, més enllà dels vents i les mareas de la història, no va poder fer-li obrir el puny d'acer en què mantenia tancats milions d'homes!

26 de setembre. Més enllà del silenci aparent, Espanya viu aquest començament de tardor una tensió que sens dubte no havia conegut des de Burgos i tothom es demana si el Cap de l'Estat repetirà la *magnanimitat* de

llavors. Aquesta incertesa es reflecteix en el conjunt dels diaris, dividits entre «la justícia i la clemència». Com escriurà simbòlicament el diari *Ya*: «La clemència és un atribut de la força: exercir-la, és afirmar que la justícia es troba encara reforçada».

El Consell de Ministres

A les 11 h. del matí, el Consell de Ministres al complet es reuneix al Pardo sota la presidència del Generalísimo. Ha de decidir sobre la sort dels onze militants antifranquistes, entre ells dues dones embarassades (només una, segons la premsa espanyola), condemnats a mort des de fa un mes sense proves formals i sense que els seus defensors hagin pogut exercir la seva missió⁽⁷⁾.

Segons la llei, el govern s'ha de declarar *informat* de les sentències donades pels tribunals militars, i aleshores Franco disposa de dotze hores per exercir el seu dret de gràcia. Quan s'asseu a taula, el Caudillo sap que almenys vuit dels seus ministres s'oposen, per motius estratègics, al càstig suprem. Davant aquests homes dividits, el vell dictador s'ensuma el perill de veure les sentències ajornades una setmana i descontentar les darreres forces que el sostenen. És per això que actuarà amb rapidesa i declararà amb veu tremolosa però inflexible: «Senyors, jo sóc el Cap de l'Estat (...), no esperaré doncs que vostès es declarin *informats*. He decidit que demà al matí seran executats 5 homes. Els altres no seran ajusticiats⁽⁸⁾. Per raons psicològiques, les gràcies seran concedides pels pèls, atès que l'execució de dues dones i de Garmendia, amb el cervell parcialment amputat, hauria pogut crear un males-

El 26 d'agost de 1975 el general Franco decretava la sentència a mort de cinc homes, tres membres d'ETA i dos del FRAP. L'endemà, a Burgos, Carabanchel i Cerdanyola queien les cinc darreres víctimes condemnades a mort per la dictadura.

tar encara més profund.

Els ministres es retiren. Res ni ningú no farà canviar Franco, ni tan sols l'última crida del Papa, el qual, davant el refús del dictador a respondre-li, deixarà el missatge següent: «Digueu que això no s'ha de produir en nom de Déu (...) a fi que no es trïi la via de la repressió, sinó la de la magnanimitat i la de la clemència»⁽⁹⁾.

Com semblaven lluny els temps en què Franco declarava davant les Corts (22 novembre 1967): «D'ara endavant podem estar-nos d'antibiòtics i permetren's certes llibertats audaces...». A la mateixa hora que els ministres informaven de les cinc condemnades, el Caudillo condecorava el general Pinochet amb la Gran Creu del Mèrit Militar.

L'espera

Unes hores després del final del Consell de Ministres, a les 18h.30, el poble és finalment informat de la decisió per mitjà de León Herrera, responsable de la informació, que cap a la mitjanit declararà: «El govern no s'ha deixat intimidar pels professionals de les pressions exteriors. Pel que fa a les peticions fetes a nivell governamental, han estat, només amb una excepció⁽¹⁰⁾, d'allò més correctes i aquestes execucions no tindran cap repercussió sobre les nostres relacions exteriors...».

Un cop difosa la notícia, regna l'estupefacció. Arreu de la península i a Euskadi esclaten manifestacions esporàdiques, la còlera augmenta. A tot

Europa, mentre que la immensa majoria dels governs mantenen la prudència⁽¹¹⁾, hi ha un immens crit d'indignació i a Lisboa l'ambaixada d'Espanya és saquejada. Les denúncies són innumbrables i de vegades inesperades, com la del col·lectiu de prostitutes de Lyon que, en un telegrama, exigirà al Papa «l'excomunicació del dictador sanguinari, el General Franco».

Durant aquestes hores, a Carabanchel, a Burgos, a Barcelona, l'ambient, entre rumor i silenci, no deixa d'estendre's. Tant els directors com el personal de les presons, els notaris que han anat a recollir els testaments, els capellans, es troben incòmodes. Els defensors es mouen entre la tristesa, l'enfonsament i la desesperació. Fins i tot un sector de l'exèrcit sembla desorientat, com sembla testimoniar-ho aquesta reflexió d'un oficial a un advocat: «Tot això és horrible. Aquest règim ens fa mal».

Poc després de la decisió del Parado, Angel Oategui ha estat posat al corrent del veredicte pel magistrat Pedro Ruiz Balerdi, ja present al procés de Burgos. Els del FRAP, Sánchez Bravo, García Sanz i Baena Alonso, també han conegut la sentència per mitjà dels seus advocats civils, mentre que els *defensors* militars esperaran l'anunci oficial per informar-ne els condemnats. Per la seva banda, Juan Paredes Manot serà informat pel seu germà Miguel a la seva cel·la de la Model.

Des de l'anunci de la seva execució, els cinc homes reaccionen amb calma i coratge i refusen alimentar-se. Només la perspectiva terrible del garrot, del qual en coneixen els mecanismes en els mínims detalls, traeix una angoixa que no es dissiparà fins a la nit, quan coneixeran la decisió de passar-los per les armes.

Aquesta posició de darrera hora de les autoritats serà també objecte d'una llarga controvèrsia. Segons diversos mitjans d'informació espanyols, la raó es deuria al nombre insuficient de botxins. Ara bé, el diari *France-Soir*, a la seva edició de l'endemà, publicarà a primera plana una fotografia dels executors entaulats en una cerveseria de Madrid! Per diversos òrgans de premsa estrangers, el motiu només hauria estat les preocupacions psicològiques, considerant que encara es podria commoure més l'opinió pública si es recorria a un instrument tan medieval. De fet, és probable, com

veurem, que el govern només hagi actuat així per oferir una macabra satisfacció moral a la Policia Armada i a la Guàrdia Civil segons una venjança maquiavèlicament calculada⁽¹²⁾.

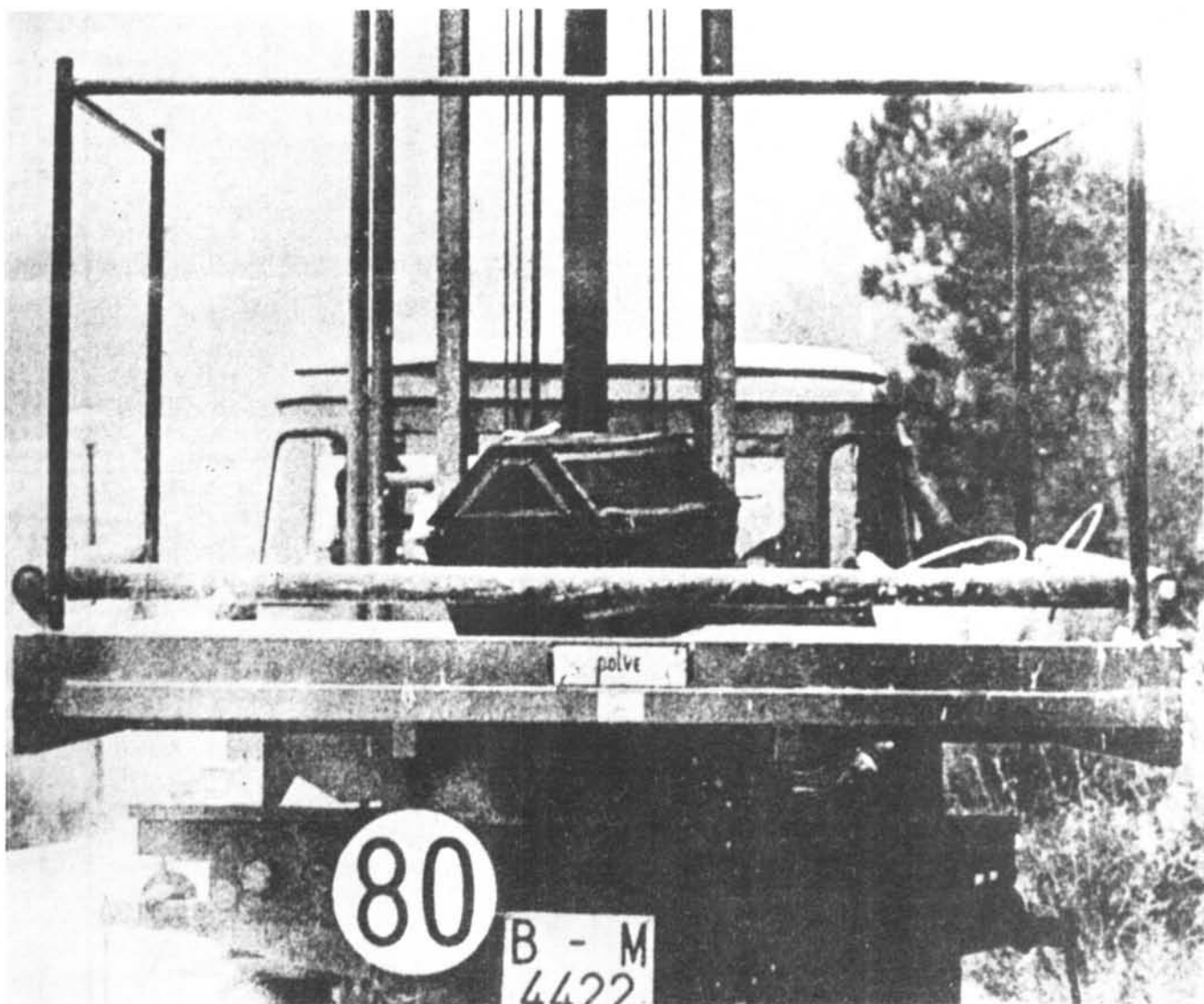
A Euskadi, al conjunt de la península i a tot el món, moltes veus, anònimes o no, intentaran aquella nit tràgica una última acció desesperada per salvar els condemnats. Al Col·legi d'Advocats de Madrid, Ruiz Giménez, Tierno Galván, Joaquín Satrustegui, Jaime Mira, etc., es reuneixen i, ràpidament, són expulsats per la policia⁽¹³⁾. Tanmateix, tot ha estat inútil. A Barcelona, a Burgos, a Carabanchel, amb una minuciositat de rellotger, el Règim acaba d'organitzar la que serà la seva penúltima posada en escena fúnebre, l'última abans de la del dictador mateix! Què són, per a tots els qui les decidiren, la mort de cinc homes al costat de les 102.584 víctimes de la purga «anti-roja» executats durant la *Noche Negra*?⁽¹⁴⁾

El fet que Oategui hagi estat executat, tot i que ben probablement la seva culpabilitat era menor, en tant que el seu company Garmendia rebia la gràcia, constitueix una paradoxa que té el seu origen en un dels episodis més dramàtics del que era encara llavors l'Espanya franquista.

Un temps després de la mort del caporal de la Guàrdia Civil per la qual serà jutjat, Angel Oategui, dit «Tanke», 33 anys, hauria presentat a un llogater d'Azcoitia dos eventuais inquilins que eren José Antonio Garmendia Artola i Aya Zulaica, militant d'ETA, igualment implicat en l'afer. El 28 d'agost de 1974, a la sortida de Sant Sebastià, Garmendia és interpellat per la policia en companyia d'un tal Arruabarrena. Quan intenten fugir, les autoritats obren foc. L'amic de Garmendia cau, igual com aquest últim que, segons la versió oficial, s'hauria disparat una bala al cap en tant que els testimonis presents afirmaran que va ser un dels policies qui li hauria donat el cop de gràcia. Deixats per morts, són conduïts cap a la morgue quan un dels qui van en l'ambulància, constant que encara estan vius, els farà transportar urgentment a la Residencia. Tots aquests detalls seran evidentment amagats i, segons el comunicat de premsa que relata la sessió del Consell de Ministres del 26 de setembre, es dirà simplement que Garmendia va ser arrestat el 28 d'agost de 1974 prop de la frontera d'Irun a bord del seu cotxe!

Captura del general Franco publicada a la premsa francesa en ocasió de les cinc condemnades a mort, i titulada «L'agonie du General Franco».

Arruabarrena va sofrir llavors diverses intervencions quirúrgiques i, als 21 anys, va quedar malalt de per vida. Garmendia, operat d'una lobotomia extremadament complicada pel gran especialista, Dr. Arrazola, seguida d'una pèrdua cerebral de 48 hores (informe del procés de Burgos) serà salvat en cas extrem. En sortir del coma, amb prou feines conscient, li fan confessar i com que es troba impossibilitat de signar, li mullen el dit amb tinta per deixar la seva empremta a la declaració.

Per bé que el seu esperit hagi esdevingut el d'un nen i que estigui amenaçat de ceguesa, el detingut és transferit el 25 de setembre a l'hospital de Carabanchel on continuen interrogant-lo i mantenint-lo en secret. L'advocat Bandrés no podrà veure'l per primera vegada fins al 27 de desembre. Tenint en compte el seu estat mental, confirmat pels psiquiatres, entre ells el Cap dels serveis de l'hospital militar de Burgos, l'advocat intentarà debades l'ajornament del procés, en el curs del qual l'acusat no po-

Espectacular i tènica imatge de l'Agència Norma del trasllat de les despulles de Juan Paredes Manot, «Txiki», al cementiri de Cerdanyola després de ser afusellat per un escamot de set voluntaris de la Guàrdia Civil.

drà ser interrogat, i que hom hagi refusat a la mare l'accès al tribunal.

Com que Garmendia es troba massa disminuït per ser executat, Oategui, detingut el 18 de novembre de 1974, serà passat per les armes al penal de Burgos a les 8h30 del matí. Els testimonis que van veure el cos afirmen que va ser afusellat per l'esquena per un escamot pres d'una histèria col·lectiva després d'haver declarat a la seva mare: «Sabré morir com un basc». Coratjosament, va refusar igual com els altres quatre condemnats que li posessin una bena als ulls.

Segons les seves declaracions fetes al llarg del procés, Oategui era membre del servei de propaganda d'ETA des de feia cinc anys. Després de la seva execució, el seu cos va ser transportat a Azpeitia i més tard al seu poble natal, Nuarbe, on malgrat la vigi-

lància de la policia el seu taüt fou recobert amb la ikurriña.

De Carabanchel a Hoyo de Manzanares

De la fortalesa sinistra dels barris de Carabanchel als grans edificis blancs que anuncien el camp de Hoyo de Manzanares, el camí ja s'anuncia. Els advocats civils, Castells, Carvajal, Benitez de Lujo, Folguero i Baselga, fan pujar els tres condemnats en un cotxe. Són dos quarts de vuit del matí. Els defensors d'ofici surten tot seguit escortats per dos cotxes de policia. Els furgons cel·lulars segueixen a un espai regular, protegits per un nombre impressionant de jeeps i de cotxes. El comboi fúnebre enfila ara la carretera de la Corunya, entre dues fileres de guàrdies civils

amb el dit al gatell.

9h. En un bar proper, un guàrdia civil li diu a un periodista que els tres condemnats seran afusellats tots junts. No passarà res. Segons un nou càlcul sàviament estudiat, els tres homes seran passats per les armes amb 20 minuts d'interval per escamots de voluntaris de la Policia Armada i de la Guàrdia Civil en presència del capellà de Hoyos, Don Alejandro, i d'un capellà militar, García Sanz a les 9h20, Sánchez Bravo a les 9h40 i Baena Alonso a les 10h. Segons diversos diaris espanyols, entre els quals *La Vanguardia*, «los tres fueron valientes frente a la muerte y murieron sin los ojos vendados». Últim homenatge, sens dubte, a la tan espanyola *hombria!*

Les execucions tingueren lloc al polígon de tir de la caserna, estesa sobre una immensa zona deserta i rocosa: no haurien pogut somniar un indret més discret. A les 11h, els cossos seran dirigits cap al cementiri pres a l'assalt per les forces de l'ordre que en prohibeixen l'accés.

José Luis Sánchez Bravo - Ramón García Sanz

L'1 de setembre són detinguts a Madrid Sánchez Bravo Sollas, dit «Hidalgo», Manuel Canaveras de Gracia, dit «Ramiro», Ramón García Sanz, dit «Pito», María Jesús Dasca Penelas, Concepción Tristán López i José Fonfria Díaz⁽¹⁵⁾, tots militants del FRAP, acusats de l'assassinat del tinent de la Guàrdia Civil, Antonio Pose Rodríguez el 16 d'agost anterior. Tots confessaran sota tortura. Segons els testimoniatges de la dona de Sánchez Bravo, Silvia Carretera Moreno, «aquest va ser abominablement torturat a la DGS durant sis dies perquè signés unes declaracions totalment redactades amb anterioritat».

Uns dies després, el 17 de setembre, el consell de guerra de «El Goloso» pronunciarà la pena de mort contra tots els inculpatos, amb l'excepció de Fonfria Díaz condemnat a 20 anys de reclusió. A la sessió de tarda, els advocats civils seran expulsats i substituïts per *defensores* militars d'ofici. Jutjats segons el procediment sumari, no apareixerà cap comentari a

la premsa i caldrà esperar l'aparició del BOE el 28 de setembre per conèixer els càrrecs imputats contra cada inculpat: García Sanz, autor material, i Sánchez Bravo, organitzador i inductor dels fets, seran executats, els tres altres, considerats com a còmplices, es lliuraran de la pena màxima.

José Luis Sánchez Bravo, estudiant, 21 anys, era originari de Múrcia. El divendres a la tarda, la seva mare, el germà petit i la germana Maria Victòria van rebre l'autorització per passar l'última nit amb ell. Segons el testimoniatge d'aquesta, «quan Luí va arribar, estava força nerviós sense voler-ho aparentar. A la cel·la hi havia 4 guàrdies i una quarentena al passadís. Llavors el meu germà es va posar a cantar cançons antifeixistes. Estava trist perquè la seva dona estava embarassada⁽¹⁶⁾. Va parlar amb ella durant dues hores i li va tocar el ventre. Si és un noi, li va dir, caldrà posar-li José-Luis-Ramon, José Luis perquè és el meu nom i Ramon (García Sanz) perquè el nostre company morirà sense la seva família. Tot seguit, va escriure als seus companys i em va donar la carta que la policia li va prendre després d'amenaçar-lo posant-li una pistola a les temples. Finalment, Luis va demanar que ensenyéssim al seu fill una frase escrita sobre la paret de la presó: «la vida és una carrera llarga, cal guanyar-la».

L'endemà a les 16h, Maria Victoria espera a la plaça de l'ajuntament de Hoyo de Manzanares. Ella encara no ha pogut veure el cos del seu germà que, a petició de la família, reposa avui al cementiri de Nuestro Padre Jesús de Múrcia. Molt digna, dirà a alguns periodistes estrangers encara presents: «Cal escriure que el procés ha estat una farsa, que el feixisme és una cosa terrible».

Una setmana abans, José Luis escrivia a la seva germana: «...No tinc por i estic tranquil. Sé que, si l'inesperat arriba, estarem a punt (...). Hi ha una cosa que no vull, la pietat i la compassió (...). Encara que us sembli fort, tinc les meves febleses i els meus límits. Pateixo com qualsevol ésser humà, i potser fins i tot més a causa de la meua sensibilitat. Si un dia veus la meua dona, dona-li aquesta carta. No vull que sigui una màrtir. Seria egoista i irracional per la meua part. Que tracti de refer la seva vida, perquè dissortadament el nostre matrimoni ha durat poc (...). Però estic bé amb els meus companys i camarades. I la meua

consciència cada dia és més forta i més clara».

Al contrari que José Luis Sánchez Bravo, la darrera nit de Ramon García Sanz, 27 anys, obrer, va ser una nit d'insostenible soledat davant la mort. Només el seu advocat va poder obtenir autorització de fer-li companyia un breu instant i de comunicar-li que, com els altres companys, no moriria al garrot. Sense família que reclamés el seu cos, reposa avui al petit cementiri de Hoyo de Manzanares.

José Humberto Baena Alonso

El 22 de juliol de 1975, a Madrid, Baena Alonso acaba de deixar els seus amics Sierra Marcos i Olaso Bilbao quan, en sortir del carrer Barceló va ser detingut per una desena de membres de la Brigada Social i conduït a la DGS. Acusat de l'assassinat del policia Lucio Rodríguez Martín el passat 14 de juliol, confessarà després d'haver estat llargament torturat. El mateix dia i els següents, són detinguts els seus presumptes còmplices, Vladimiro Fernández Tovar, Manuel Blanco Chivite i Pablo Mayoral Rueda. Tots són militants del FRAP.

El 12 de setembre, el Consell de Guerra de El Goloso s'ha de pronunciar sobre la sort d'aquests cinc homes. El fiscal demana la pena capital per tots els acusats: Baena, acusat de ser l'autor material de l'assassinat, Blanco Chivite, l'organitzador, i Fernández Tovar el qui va proporcionar l'arma. Tots tres seran condemnats a mort, en tant que Mayoral Rueda i Sierra Marcos seran condemnats respectivament a 30 i 25 anys de reclusió.

Baena Alonso, 23 anys, estudiant, és originari d'un poblet de la regió de Vigo prop de la frontera portuguesa. La seva mare, que va fer un intent de suïcidi després del procés, no s'hi va poder desplaçar. Com el seu company Garcia Sanz, José Humberto, aquesta última nit, es troba sol davant la mort. La seva germana Maria, vista la distància, arribarà a les 10h del matí en companyia d'un amic i de l'advocat del seu germà. Tot just arribada al lloc, li pregunta a un policia sobre la sort del seu germà quan l'aparició del capellà li fa pensar que tot ha acabat

ja. Després d'haver signat una descàrrega oficial pel repatriament del cos de José Humberto⁽¹⁷⁾, Maria es presenta novament davant els guàrdies que li prohibeixen l'accés al cementiri. Llavors li diuen que cal un ordre especial del comandant militar per penetrar al recinte i que se li remetrà tres quarts d'hora més tard, un cop que l'enterrament ja hagi tingut lloc!

Uns dies després de l'execució, el diari marxista-leninista *L'Humanité Rouge* publicarà l'última lletra de José Humberto, que constitueix el darrer testimoniatge del militant del FRAP: «L'últim primer de maig, en el transcurs d'una manifestació al barri de Tais (Vigo), un guàrdia civil va assassinar a trets de revòlver Manuel Montenegro Simón, obrer de Fenosa (...) que havia sortit de la fàbrica per assistir-hi com a simple espectador (...) Més tard la policia es presentà a casa el dia 4 a les 7h del matí. Jo havia pogut fugir a la muntanya gràcies a uns veïns que m'havien avisat. No vaig voler passar la frontera portuguesa, i el dilluns dia 5 vaig tornar a Madrid per continuar la lluita (...). Després de la meua detenció el 22 de juliol, a la DGS em van dir que jo havia participat en la mort d'un policia armat i que em pegarien fins que confessés, però que em deixarien viu perquè signés la meua confessió, encara que per poc temps perquè em liquidarien amb el *garrote vil*. Davant el meu refús de confessar, van començar els cops i les tortures».

Juan Paredes Manot, dit «Txiki»

De les cinc execucions esdevingudes el 27 de setembre de 1975, la de Juan Paredes Manot encarna millor que cap altra la manera com el franquisme podia entendre encara la justícia després de quasi quaranta anys de poder absolutista. Des del 6 de juny, data en què es produïren els fets que li valgueren la pena capital, fins a l'instant de la seva execució 113 dies més tard, la història de Txiki presenta en efecte totes les característiques d'una farsa tràgica, de la qual el procés del 19 de setembre constituirà el punt culminant.

El 6 de juny de 1975, a un quart d'onze, es va produir un atracament a la sucursal del Banc de Santander, al número 70 del carrer Casp de Barcelona. Els set assaltants van entrar al local empunyant les armes i s'apoderaren de 400.000 pessetes, deixant constància que es tractava d'un «atracament polític». Tot seguit, un empleat va avisar les autoritats que de seguida es presentaren al lloc. Llavors es va produir un intercanvi de disparats al llarg del qual va morir el caporal de la Policia Armada, Ovidio Díaz López. Segons el comunicat de *La Vanguardia* del dissabte 7 de juny, «la policia piensa que esta banda indica características de origen nortea-

fricano».

El dimecres 30 de juliol són detinguts a Barcelona Juan Paredes Manot dit Txiki (el petit) i Pedro Ignacio Pérez Beotegui, anomenat «Wilson»⁽¹⁸⁾ a conseqüència d'una detenció fortuïta, les causes de la qual encara romanen profundament confuses. La versió més probable serà aquesta: a un quart de dotze del matí, a la plaça Lluchmajor, dalt de la ciutat, una patrulla de policia observa la presència en un (o dos) cotxe(s) de dos individus que esperen de «manera sospitosa» (*La Vanguardia*) davant un banc⁽¹⁹⁾ i procedeix a la verificació de la seva identitat. Per tota resposta, els homes

NOTES

1) Fragment del text «Més morts a mi», que pertany al recull de poesies *Histoire des Architectures Somptueuses Dressées au Ciel* de la *Mémoire* (André Bary).

2) Dels quatre processos que tindran lloc entre el 28 d'agost i el 29 de setembre, els dos primers es desenvoluparen segons el procediment normal i els dos últims segons l'anomenat *sumaríssim*. Tanmateix, només el d'Oategui i Garmendia serà objecte a Espanya d'alguns comentaris detallats. Hi van assistir al voltant de 70 persones, deu de les quals eren periodistes (tres estrangers) i alguns representants europeus de diverses associacions de Defensa dels Drets de l'Home.

3) Recordem breument que segons les regles del procediment anomenat *sumaríssim*, el Tribunal Militar no té necessitat de proves formals sinó simplement de «conviccions morals» fins i tot per al pronunciament de condemnes a mort, i pot estar-se de la presència de testimonis.

4) Segons «Amnesty International», 295 bascos van estar sotmesos durant l'Estat d'excepció a un interrogatori i d'una a cinc sessions de tortura per dia i 2000 persones van ser detingudes. Segons xifres provinents de moviments de refu-

treuen les armes i intenten fugir. Un policia els dispara i, ajudat per un company, aconsegueix detenir un dels dos militants d'ETA, probablement «Wilson», estabornit per una bala que li passa fregant el cap⁽²⁰⁾. Tanmateix, l'altre aconsegueix fugir però, segons *La Vanguardia*, també serà detingut després d'«una accidentada persecució» al llarg de la qual tres vianants seran lleugerament ferits. Tanmateix, segons testimoniatges dels organismes pròxims a ETA, Txiki, fora de l'abast dels seus perseguidors, s'hauria girat i topat amb un arbre, i aquesta topada hauria permès la seva detenció. Sempre segons *La Vanguardia*, els dos homes serien identificats com «El Lele» i «El Pirómano», els senyals dels quals coincideixen amb els de dos dels assaltants del Banc de Santander⁽²¹⁾.

A l'edició de l'endemà, *La Vanguardia* confirma la detenció de Pérez Beotegui i de Paredes Manot, acusats d'haver pres part en l'assassinat del policia de la BPS, José Díaz Linares, a Sant Sebastià el 29 de març de 1975, sense que deixi d'existir la confusió amb «El Lele» i «El Pirómano». Sempre segons el mateix comunicat. Txiki, considerat l'autor material del crim, hauria desaparegut de casa seva després del robatori d'una quantitat important de dinamita. Això no obstant, cal assenyalar que ja no es fa esment de la participació formal dels dos detinguts en l'assassinat comès a Barcelona el 6 de juny, qüestió aquesta que no tornarà a aparèixer fins al 6 de setembre, data en què li seran notificades a Txiki les dues acusacions.

Què va passar entre el 30 de juliol i el 6 de setembre? Ningú més que les autoritats ho saben, per bé que l'explicació pot semblar força senzilla. Efectivament, pel poder es tracta de donar un gran cop com podria ser l'escenificació quasi simultània dels dos processos «sumaríssims». Convé doncs anar de pressa i per això, com ho confirma l'advocat Marc Palmès, «barrejar-ho tot i sobretot prendre allò que hom té a les mans». Per ordre superior, s'optarà doncs per l'afer de Barcelona, la nebulositat del qual es pot prestar idealment a totes les manipulacions possibles⁽²²⁾.

Txiki serà doncs condemnat a mort el 20 de setembre per l'assassinat de Barcelona i l'assassinat de Sant Sebastià (sumari del 14/4/1975). Tanmateix, el B.O.E. relatiu al Consell de Ministres del 26 setembre només farà es-

ment de l'atracament a mà armada i de la mort d'Ovidio Díaz López esdevinguts el 6 de juny a Barcelona, en tant que segons diversos testimonis Txiki es trobava aquell dia a Baiona! La implicació en l'afer de Sant Sebastià va doncs desaparèixer oficialment, raó per la qual la premsa estrangera no la mencionarà en cap moment.

El 26 de setembre, igual com per als altres condemnats, comença per Juan Paredes el llarg calvari de l'espera. La seva mare, després de quatre dies passats a Barcelona, se'n torna a casa. Després d'haver-li demanat que no li porti dol, Txiki li va dir: «És millor que te'n tornis»⁽²³⁾. El seu germà Miguel, de 23 anys, i els seus advocats, Marc Palmès i Magda Oranich, van romandre tothora al seu costat.

Nascut a Zalamea (Extremadura), Txiki, de 21 anys, es va instal·lar al País Basc des de 1963. Després d'una vida difícil que l'obliga a interrompre ràpidament els estudis per entrar a treballar a la fàbrica «Plástica» de Zarauz, Jon, com li diuen familiarment i que és un apassionat del muntanyisme, es relaciona ràpidament amb els medis radicals bascos. S'adhereix llavors a EGI-BATASUNA i després a ETA. El 13 d'agost de 1974, buscat per la policia, passa a la clandestinitat però rebutja l'exili i participa en companyia de «Wilson» en importants reunions amb el FAC.

Al llarg de la darrera nit passada amb Miguel, va escriure al dors d'una fotografia dels seus dos germans petits:

Mañana cuando yo muera
No me vengáis a llorar
Nunca estaré bajo tierra
Soy viento de libertad.

Després, abans de ser conduït al suplici, va redactar una darrera carta destinada al seu germà: «Serà el poble i la solidaritat de tots els pobles del món els qui tindran l'última paraula. Que sigui així. Hauria volgut escriure un missatge més llarg, més detallat, però no és possible, no tinc prou paper, ni cap altre mitjà... Visca la solidaritat dels pobles oprimits! Visca Euskadi lliure i socialista!».

Cap a les 8h, Txiki surt de la Model i puja en un cotxe de color negre en companyia del seu germà i dels seus advocats que, excepcionalment, han estat autoritzats a assistir a l'execució. A les 8h35, caurà sota les bales d'un escamot de set voluntaris de la Guàr-

diats bascos, per l'any 1975 les xifres serien (simplement pel que fa a Euskadi) de: 20 morts (entre ells 4 militants d'ETA), 3 condemnats a mort (dels quals 2 van ser executats), 38 ferits, 4254 persones detingudes, 1100 torturades, 632 empresonades i 518 exiliats o fugits.

5) Assenyalem que 19 dels vaquistes empresonats a Barcelona van ser objecte d'una nova inculpció en virtut del decret antiterrorista.

6) Cal assenyalar que el govern francès prescrist per Giscard d'Estaing (condecorat amb la Gran Creu d'Isabel la Catòlica el 29 d'abril de 1963, data de l'execució de Julian Grimau) no emetrà cap reprovaçió de les execucions, fidel en això a l'actitud francesa des de la no intervenció a la guerra civil decretada per Léon Blum. Recordem que el 26 de juny de 1946, França va fer ús per primera vegada del seu dret de veto a les Nacions Unides a fi d'oposar-se a una investigació internacional sobre Franco.

7) Recordem que segons el procediment sumaríssim, els advocats civils només disposaven de 4 hores per consultar el dossier del seu client abans de l'obertura del judici.

8) El tribunal suprem de Justícia Militar rebutjarà el recurs presentat pels advocats sense que tingui lloc, com de costum, una audiència en presència del procurador militar de la defensa. Els sis no condemnats a mort seran: José Antonio Garmendia (ETA), Vladimiro Fernández Tovar, Manuel Blanco Chivite, Manuel Cañaveras de Gracia, Maria Jesús Dasca Penelas i Concepció Tristán López, tots militants del FRAP (segons el B.O.E. «por la inferior de grado»).

9) L'endemà de les execucions havia de ser canonitzat a Roma Sant Joan Màcies. El representant anunciat pel govern espanyol, un antic ministre de Justícia, serà impedit d'anar a Roma.

10) León Herrera feia al·lusió a Holanda, que serà el primer país que retirarà el seu ambaixador a Madrid. D'altra banda, el govern holandès, amb el primer ministre al davant, farà una manifestació de protesta la tarda del dia 27 al davant de la catedral de L'Haia.

11) Llevat dels Països Baixos, la reacció dels governs europeus serà tímida i es limitarà a criticar els seus ambaixadors per consulta (Noruega, RDA, RFA, Bèlgica, Dinamarca, Àustria, Itàlia, Gran Bretanya, Suècia i Suïssa), els quals tornaran discretament al seu lloc a partir del 8 d'octubre. De la CEE, que «manifestava la seva emoció», només França, el representant de la qual es trobava de vacances, i Irlanda es mantindran a part. A Suècia, Olof Palme no va considerar convenient baixar al carrer com ho havia fet arran dels bombardeigs d'Hanoi el 1973. Al món, només Mèxic aixecarà la veu i demanarà l'expulsió d'Espanya de l'ONU. Pequín reaccionarà feblement una setmana després, l'URSS esperarà dos dies per «indignar-se» sense fer estat de cap dels executats, i els Estats Units parlaran d'«afer intern d'Espanya». Només la resposta massiva serà populat i tocarà totes les ciutats d'Europa en tant que cal destacar en canvi l'absència de reacció dins els medis contestataris americans.

12) A tall d'exemple, Txiki, acusat de l'assassinat d'un policia, igual com Baena Alonso, van ser executats per la Guàrdia Civil. En canvi, García Sanz i Sánchez Bravo, presumptes culpables de l'assassinat d'un guàrdia civil, van caure sota les bales de la Policia Armada.

Cal assenyalar que segons el codi de justícia militar d'aleshores, tot condemnat a mort política tant podia ser passat per les armes com pel garrot. Va ser el cas de Julián Grimau, que fou afusellat, i de Puig Antich mort al garrot.

13) Ja a la vigília, diversos defensors s'havien reunit al Col·legi d'Advocats de Barcelona per tractar d'influir sobre el Consell de Ministres.

14) Aquesta xifra sortida de les estadístiques del Ministeri de Justícia d'aleshores sempre ha estat molt contestada. Segons els periodistes A. V. Philips i Charles Foltz, els historiadors Gabriel Jackson i Hugh Thomas, i fins i tot Galeazzo Ciano, el gendre de Mussolini, es poden avaluar gairebé en 250.000 el nombre de sentències ca-

dia Civil en el territori municipal de Cerdanyola, a dues passes de la seva última casa.

La mort de «Txiki»

Amb els punys lligats al pal de fus-ta, Txiki va refusar que li embenessin els ulls i, amb menyspreu, va mirar els seus botxins situats a trenta metres d'ell. Miguel li va fer amb la mà el senyal de la victòria, al qual ell va respondre amb un somriure. Porta el jer-sei que les dones de la presó li han fet, perquè les autoritats no li han deixat posar el que sa mare li havia portat. Sota la camisa encara hi té les traces de la tortura que, un mes i vint dies després de la seva detenció, encara no s'han tancat⁽²⁴⁾. Quan els guàrdies carreguen el seu fusell, ell crida amb determinació «Visca el País Basc lliure» i entona l'himne d'Euskadi. Quan les primeres bales li arriben, continua cantant. Com els braus, haurà de ser *apuntillado* per un oficial que li donarà el tret de gràcia, ja que les onze bales que porta al cos no han pogut acabar amb la seva vida.

Cap a les 11h, Juan es transportat al cementiri del Nord de Cerdanyola on el seu cos serà dipositat en un níxol adquirit per la família Jesús Pons Rovira, pares de Josep Lluís Pons Llobet, de qui encara es recorda la memorable fuga de Segòvia. Més enllà d'aquest gest de gran dignitat, Txiki no podrà veure doncs acomplert el seu desig de ser enterrat amb el seu company Andoni Campillo Alkorta, militant d'ETA, abatut el 19 de setembre a Barcelona arran d'un tiroteig en el transcurs del qual va ser detingut i greument ferit Francisco Javier Ruiz de Apocada. Uns minuts abans de ser dipositat dins el níxol, el taüt serà obert un breu instant segons la voluntat de Miguel.

El 28 té lloc l'oració fúnebre al llarg de la qual el sacerdot dirà: «Preguem per la memòria de Juan Paredes Manot, assassinat el 27 de setembre de 1975». Per aquests senzills mots, corre el risc de passar dotze anys a la presó. Al voltant de tres mil persones que volien assistir a la cerimònia són expulsades violentament per les autoritats. Durant aquest temps, a Zarauz, el poble adoptiu de Txiki, hi ha un silenci total. En aquesta elegant estació bal-

ILS ONT FAIT ÇA...

Cinq camarades exécutés. Cinq camarades assassinés par la dictature franquiste. Fraternement pour l'exemple. Pour l'exemple: il n'y a pas d'autre mot après les faciles jugements de Burgos, de Madrid, de Barcelone, dénoncés par les avocats. Pour l'exemple: ils prétendent par ces assassinats combattre le «terrorisme». Le terrorisme! Comme si le terrorisme n'était pas du côté d'un régime qui vient de porter à dix jours le délai de torture légale dans les commissariats, qui instaure l'état d'exception permanent au Pays Basque et maintenant dans toute l'Espagne, qui, en quarante ans de règne, a massacré plus d'un million de travailleurs espagnols. Sans relâche, depuis le 28 août, nous

Angel OTAEGUI

Juan PAREDES MANOT

José Luis SANCHEZ BRAVO SOLLA

José Humberto BAENA

TXIKI

Ramon GARCIA SANZ

A la pàg 35, fotografia clandestina de l'Agència NORMA d'una manifestació del FRAP a Madrid poc abans de la confirmació de les sentències del setembre de 1975.

A dalt, part de la pàgina editorial del diari trotskista «Rouge» dedicada a les cinc execucions del franquisme i amb una fotografia de cadascun d'ells.

neària on Isabel II va establir la seva residència d'estiu, els ecos de les festes de l'aristocràcia espanyola s'han apagat des de fa temps. Més de 1000 persones es manifesten al crit de «Gora Txiki», «Gora Euskadi azkatasuna!». La policia, impressionada, deixa fer i es limita a tallar l'enllumenat públic. A la mateixa hora es decideix clandestinament a tot el País Basc la vaga general que farà finalment caure el Caudillo: els processos sumaríssims previstos no tindran lloc.

A Barcelona, a Hoyo de Manzanares, a Burgos, el 27 de setembre de 1975 queien sota les bales de la Policia Armada i de la Guàrdia Civil els cinc últims condemnats a mort de la dictadura. Era fa deu anys, era ahir, era fa una eternitat per a una societat condemnada a l'oblit. ▽

pitals inflingides pels franquistes durant aquest període.

15) Per la justícia espanyola, aquests tres últims van ser interceptats el primer de setembre, en tant que segons algunes fonts estrangeres ben informades ho van ser el dia 4. al seu informe «Spécial Espagne», l'A.P.L. (Agence Presse Libération Bruxelles) indica: «El 4 de setembre, la policia espanyola anuncia la detenció de 36 membres del FRAP entre els quals Maria Jesús Dasca i Concepción Tristán López...» (núm. 222 del 12 de desembre de 1975).

16) Segons un testimoniatge arribat clandestinament al diari parisenc Libération, Silvia Carretero Moreno, la dona de Sánchez Bravo, va ser detinguda el 9 de setembre de 1975 a tres quilòmetres de la frontera portuguesa, quan estava embarassada de quatre mesos. Conduïda a Badajoz, va ser torturada durant quinze hores. Després d'haver estat amenaçada que seria estrangulada i penjada, va ser portada a Madrid després que els policies li diguessin que això «els era completament igual si avortava». Tot seguit va ser empresonada a la presó de Yescarias. (Vegeu Libération, 1-X-1975).

17) Segons diversos periodistes estrangers presents, María Baena va declarar que les despulles mortals del seu germà no podrien ser repatriades a Vigo fins passat un any. En canvi, en les informacions del 28 de setembre, la premsa espanyola assenyalarà sense comentaris que Baena, igual com García Sanz per no tenir família, havia estat enterrat al cementiri de Hoyo de Manzanares. A fi de saber si el cos va ser transferit o no, l'autor d'aquest estudi va trucar a l'AJuntament de Hoyo de Manzanares el 12 de juliol de 1985 i li van respondre que aquest era un afer sense interès i que era impossible accedir a una tal informació..., a menys de fer llarguissimes investigacions als arxius. La qual cosa no deixa de ser, si més no, curiosa per un poble de tan poca importància numèrica!

18) Pérez Beotegui, estudiant de dret, devia el seu motiu de «Wilson» al fet d'haver sojornat a Londres per perfeccionar els seus coneixements de llengua anglesa.

19) Pel setmanari d'Euskadi-nord Enbata, Txiki i Wilson van ser detinguts de manera fortuïta pel fet d'haver-se aturat massa estona davant un banc (núm. 370, 25-9-1975).

20) Aquesta versió és també la d'Enbata: alguns diaris estrangers avançaran que «Wilson» va ser ferit a les temples durant la seva detenció. Això sembla poc plausible i ha estat desmentit a l'autor per l'advocat Marc Palmès.

21) El mateix dia, a Barcelona, un militant d'ETA seria mort i dos altres detinguts al llarg d'un tiroteig amb la policia. Aparentment, el comunicat de premsa sembla barrejar indistintament els dos afers, complicant encara més les condicions vertaderes de la detenció de Txiki i de Wilson.

22) També es pot admetre la tesi segons la qual el poder hauria estat interessat per raons psicològiques de veure com aquest procés es desenvolupava a Barcelona, d'una banda a causa del particularisme català, però també per les relacions establertes entre ETA i el FAC.

23) La mare de Txiki declarà a alguns periodistes estrangers que ella «només havia pogut veure el seu fill una vegada en un mes i mig» (Vegeu sobretot «La mort de Txiki», Libération, París, 29-9-1975).

24) Durant el procés la mare de Txiki va demanar al seu fill que es descordés la camisa per mostrar les ferides provocades per la tortura, però aquest va refusar.

L'autor agraeix calorosament l'advocat Marc Palmès per les seves precioses informacions.

André Barey (amb la col·laboració de Consuelo Mirasierra per les investigacions que cerneixen la informació de font espanyola)